

Másokért tenni - Önkéntesség Magyarországon

Hofmeister-Tóth Ágnes – Kasza-Kelemen Kata – Piskóti Marianna

A társadalmi kohézió erősítésében, valamint az állampolgárok környezeti problémák iránti elköteleződésében az önkéntesség kimagasló szerepet játszik. Az önkéntesség megfelelő eszköz arra, hogy az egyén aktív résztvevővé váljon a szociál- és környezetpolitika által kezdeményezett fejlesztéseknek, tevőlegesen vegyen részt a fenntartható jövőkép kialakításában.

Jelen tanulmány célja az önkéntes munkavállalás társadalmunkban betöltött szerepének vizsgálata, valamint az elmúlt években bekövetkezett főbb változások ismertetése. Kvantitatív kutatásunk kitért a társadalmi értékrendre, a társadalmi normákra, a környezet iránti aggodalomra, az informáltságra és az egyes környezetvédő magatartások vizsgálatára is. Mindez lehetőséget biztosított az önkéntes munkavállalás helyzetének leírása mellett arra, hogy mélyebben megértsük a fenntartható fejlődés iránti érzékenyítésben betöltött szerepét is. A kutatás 2012 tavaszán online megkérdezéssel zajlott, 954 fő bevonása mellett.

Kulcsszavak: önkéntesség, altruizmus, társadalmi értékek, fenntartható fejlődés

1. Bevezetés

Az önkéntesség a segítségnyújtás és a törődés hagyományán keresztül mélyen beépült minden kultúrába, akkor is, ha eltérő névvel, illetve megnyilvánulási formában jelenik meg. A szakirodalom az önkéntesség fogalmát alapvetően annak társadalmi és gazdasági előnyeiben ragadja meg. Az önkéntesség jelentős szerepet játszik a kölcsönös bizalom és szociális kohézió fenntartásában mind az egyén, mind a közösség szintjén. Azok a személyek, akik korábban részt vettek ilyen programokban, jóval érzékenyebbnek mutatkoztak a társadalmi és környezeti problémák iránt, valamint nagyobb érdeklődést mutattak mások életminősége kapcsán. További előnyként említhető meg, hogy az önkéntes programokban résztvevők olyan készségek, képességek és helyi ismeretek birtokába jutnak a tevékenységük során, amelyek elősegítik a kormányzati programok hatékonyabb, részvételen alapuló és átlátható megvalósítását (UNESC 2000).

A 2001-ben megrendezett Önkéntesség Nemzetközi Évének sikerére alapozva az EU 2011-ben újabb programot indított, az Önkéntesség Európai Éve címmel. A tematikus év célkitűzéseit szem előtt tartva Magyarország nemzeti prioritásai között szerepelt az önkéntesség motivációinak elősegítése és fenntartása, az állampolgárok témában való tájékozottságának növelése, valamint a polgári elköteleződés előmozdítása. Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja a 2011-es Európai Unió Önkéntesség évének hatásait, bemutassa az önkéntes munkavállalás társadalmunkban betöltött szerepét és főbb jellemzőit. Ennek érdekében először a szakirodalom vonatkozó részeit mutatjuk be az önkéntesség főbb mintáira és mozgatórugóira fókuszálva. Ezt követően áttérünk empirikus kutatásunk bemutatására és a hazai helyzet értékelésére.

2. Elméleti háttér

2.1. Önkéntesek száma és profilja az Európai Unióban

A lakosság önkéntes tevékenységekben való részvételének mértéke a közösség történelmi, politikai, vallási és kulturális hagyományain alapul. A nemzetközi dokumentumokban ebből

kifolyólag az önkéntességnek számos eltérő definíciójával találkozhatunk. Azonban nemzeti háttértől függetlenül három közös jellemző figyelhető meg a koncepciókban:

- a tevékenységből nem származik anyagi előnye az önkéntesnek, csak a kiadások megtérítése az elfogadott;
- a tevékenység önkéntes;
- a tevékenység elsősorban más személyek illetve a társadalom jólétét segíti és fejleszti (Czike–Bartal 2004).

A GHK kutatása (2010) alapján Európában körülbelül 92-94 millió egyén végez önkéntes munkát, ami azt jelenti, hogy a 15 év fölötti európai lakosoknak 22 – 23 százaléka elkötelezett az önkéntesség valamely formája mellett. A European Social Reality kutatás azonban a GHK kutatásától eltérően a 15 év fölötti felnőttek aktivitását 2006-ban 34%-ban határozta meg (Eurobarometer 2007). Ezek a különbségek számos kutatás módszertani okra vezethetők vissza:

- eltérő korcsoportokat alkalmaznak a kutatások;
- egyes kutatások specifikus önkéntes egyesületek önkéntes aktivitásának a szintjét mérik csupán;
- eltérő módszerekkel és definícióval határozzák meg az önkéntes tevékenységet (GHK 2010).

Az EU tagállamait összehasonlítva jelentős különbségek figyelhetők meg mind az önkéntesek számában, mind az önkéntesek főbb jellemzőiben, profiljában (Eurobarometer 2007). Az önkéntesek aránya Ausztriában (60%), Hollandiában (55%) és Svédországban (53%) a legmagasabb. Magyarország jóval elmaradva az EU átlagtól (34%) csupán 17%-os önkéntes aktivitást mutatott, amelynél alacsonyabb érték Lengyelországban (12%), Litvániában (11%) és Bulgáriában (10%) volt megfigyelhető.

Az önkéntesek demográfiai jellemzőit vizsgálva az országokat három csoportba lehet osztani az alapján, hogy mely életkorba tartozó egyének végeznek jellemzően önkéntes munkát (GHK 2010 70. o.):

- országok, ahol a legmagasabb mértékű önkéntes tevékenység a 15–30 év közötti fiatal felnőttek között figyelhető meg (Bulgária, Csehország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország);
- országok, ahol a 30 és 50 év közötti lakosság a legaktívabb (Belgium, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Magyarország, Portugália, Svédország);
- végül olyan országok, ahol korcsoporttól függetlenül általánosan aktív a lakosság (Ausztria, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Hollandia, Nagy-Britannia).

Általánosságban azonban a 30 és 50 év közötti lakosság mutat legnagyobb elköteleződést az önkéntes tevékenységek iránt.

A nemek közti arányokat vizsgálva az európai országok közötti a férfi önkéntesek száma jellemzően nagyobb, mint a női önkénteseké, esetleg körülbelül azonos aránnyal rendelkeznek (GHK 2010).

A kutatások az iskolai végzettség és az önkéntesség között pozitív korrelációt mutatnak. A magasabban iskolázott egyének gyakrabban köteleződnek el önkéntes tevékenységek iránt (GHK 2010). A foglalkoztatottság relációjában vizsgálva az önkéntességet, az EU legtöbb

tagállamában a foglalkoztatottak gyakrabban önkénteskednek, kivéve Magyarországot, Belgiumot és Hollandiát.

Magyarországon a családanyak, az aktív munkakeresők és a diákok számítanak a legaktívabb csoportoknak. Az aktív munkakeresők 47 százaléka, a családanyak és a diákok 44%-a végez valamilyen önkéntes munkát. A további demográfiai jellemzőket figyelembe véve a hazai önkéntes jellemzően férfi és 30–50 év közötti.

2.3. Legfontosabb önkéntes tevékenységek

Az önkéntes tevékenységek csoportosítása Czike és Bartal (2004) javaslata alapján három hipotetikus forma köré összpontosulhat, amit a régi, az új vagy modern és a vegyes típusú önkéntességként határoztak meg. Az önkéntes tevékenységek besorolását az egyes csoportokba ebben az esetben a tevékenységek mögötti értékrend választja szét. Az önkéntességnek a *régi típusa* a városiasodással és a polgárosodással kapott egyre nagyobb szerepet. Ebbe a kategóriába sorolhatóak jellemzően az adományozáson és jótékonykodáson alapuló cselekvések, amelyeket főként a középkorú, vagy idősebb nők végeznek, akik már családdal és gyermekkel rendelkeznek. Ilyen tevékenységek lehetnek a ruhaosztás, az ebédosztás, a különböző segélyprogramok, illetve a véradás, valamint a szintén hagyományos értékeken alapuló kórházi segítők munkája. A *modern típus* mögött az új társadalmi értékek állnak, mint a tudás, a gyakorlati tapasztalat, és az élethosszig tartó tanulás. Ennek következtében az önkéntes tevékenységek is ezek köré a témák köré kezdtek el szerveződni.

A GHK kutatása szerint (2010, 80. o.) Európában az alábbi szektorokban figyelhető meg az önkéntes szervezetek felülreprezentáltsága:

- sport, pihenés és szabadidő;
- kultúra és művészetek;
- oktatás és kutatás; és
- társadalmi szolgáltatások és egészségügy.

Fényes és Kiss (2011), idézi: Hetesi és Veres (2013) az előbbi felsorolást kiegészíti a jogvédelem és a környezetvédelem területeivel.

A leggyakoribb önkéntes tevékenységek az Európai Unióban hat terület köré csoportosulnak (GHK 2010, 89. o.):

- adminisztratív és támogató tevékenységek;
- mások segítése, vagy együtt dolgozás közvetlenül a rászorulókkal;
- önkéntes tevékenységek előkészítése és támogatása;
- vezetői és koordinációs feladatok;
- mozgalmak támogatása és lobbitevékenységek;
- események szervezése.

Magyarországon az önkéntes tevékenységek tipikusan széleskörű társadalmi aktivitással jellemezhető területeken jelennek meg. Az önkéntesek kétharmada 6 fő tevékenységi terület mentén helyezkedik el, amelyek a kultúra, a sport, a szabadidő, hobbi, a szociális ellátás, a közbiztonság védelme, valamint a többcélú adományosztás, nonprofit szövetségek (KSH 2012).

Czike és Kuti 2004-es kutatása alapján az önkéntes tevékenységeket az állampolgárok családjukon, és baráti kapcsolatukon kívül, magánszemélyek és intézmények javára végezték. A legfontosabb önkéntes tevékenységek közé a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68 %), a

hivatalos ügy elintézése (41 %), illetve a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21 %) tartozott (Czike–Kuti 2005).

Ahogy az eddigi bemutatásunkból látható, az önkéntesség formái és területei jelentős eltéréseket mutatnak Európán belül, de a kulturális és történelmi hátterekre visszavezetve megtalálhatóak az egyes országokra jellemző mintázatok. A képet tovább árnyalja a következő fejezetben bemutatott motivációs szempontok figyelembevétele.

2.4. Személyes normák és értékek az önkéntesség háttérében

A proszociális viselkedés a szociálpszichológia területén régóta kiemelten kezelt kutatási terület (de Groot–Steg 2008). A proszociális tevékenységek közé a cselekvések azon széles skálája sorolható (pl. segítségnyújtás, megosztás és kooperáció) amelyek a másoknak való előny nyújtására irányulnak. A proszociális tevékenységek magyarázatára szolgáló elméletek általában a társas tanulás koncepcióját, a feszültség csökkentés elvét, a normák szerepét, a csere illetve a méltányosság elvét, az ok-tulajdonítást, az önbecsülés növelésének szükségletét és a morális következtetések elméletét használják fel (Batson–Powell 2003).

A társadalmi dilemmák kérdésének vizsgálata is szükséges az önkéntesség motivációinak meghatározása során. Társadalmi dilemmának tekintjük azokat a szituációkat, amikben az egyéni és a társas (kollektív) érdekek összeütközésbe kerülnek (Komorita–Parks 1994). Az önkéntes tevékenység ennek mentén egyfajta társadalmi korlátként értelmezhetőek, amely során az egyéneknek rövid távú személyes költségeket kell felvállalni a hosszabb távú kollektív előnyök érdekében (Joireman et al. 2006). Az önkéntes tevékenységek iránti elköteleződés során az önkéntesek mindig arról döntenek, hogy az idejüket mások segítésére fordítsák, és részt vegyenek egy társadalmi mozgalomban, vagy egyéni előnyök vezéreltével csak a saját, fizetett munkájukat teljesítsék. A társadalmi dilemma elméletén alapulva meg kell különböztetnünk a társadalmi értékeket és az egyéni értékeket. Azok az egyének, akik proszociális értékrendűek, figyelembe veszik és optimalizálják a tevékenységeik másokra gyakorolt hatását, míg azok az egyének, akiket a személyes irányultságú érték vezérelnek a tevékenységeik önmagukra gyakorolt hatásának optimalizálására törekednek (Joireman et al. 2001).

Stern és kollégái három érték orientáció megkülönböztetését javasolják a proszociális tevékenységek vizsgálata során (Stern–Dietz 1994, Stern et al. 1993). Az általuk meghatározott *egoista*, *altruista* és *bioszférikus értékrend* hatással lehet a társadalmilag előnyös és a környezetbarát tevékenységek kialakulására is. Az *egoista értékrend* esetében az egyének akkor fognak társadalmilag is előnyös tevékenységeket végezni, ha a személyes észlelt előnyeik meghaladják az észlelt költségeiket. Ezzel szemben az *altruista értékrend* esetében más személyek számára is előnyös tevékenységek esetében fognak elköteleződni az egyének, míg a *bioszférikus értékorientáció* esetében az ökoszisztéma és a bioszféra teljességére előnyös tevékenységek kerülnek előtérbe.

Annak ellenére, hogy mind a három értékorientáció alapot adhat a környezettudatos és a társadalmilag előnyös tevékenységek végzésére, általánosságban kijelenthető, hogy ezek a meggyőződések, szándékok és viselkedések pozitív kapcsolatban állnak az altruista és/vagy bioszférikus értékekkel és negatív kapcsolatban vannak az egoista értékekkel (de Groot–Steg 2008, Stern–Dietz 1994, Stern et al. 1998).

Stern és kollégái (1998) azt is megállapították, hogy a proszociális és a környezetbarát mozgalmakhoz való csatlakozás motivációi mögött, illetve ezen mozgalmak támogatása mögött az értékek, hiedelmek és a személyes normák kapcsolódása áll (Stern et al. 1998).

Ezekre az eredményekre alapozva jelenlegi kutatásunk célja a hazai lakosság értékrendjének és normájának elemzése. Elemzésünkben kitérünk az értékek általános

eltéréseire az önkéntesek esetében, valamint vizsgáljuk az egoista, altruista és bioszférikus értékrend meglétét is az önkéntesség mögötti motivációk feltárása érdekében.

3. Önkéntesség magyarországi jellemzői

3.1. Kutatás módszertana

Jelen elemzés célja a környezettudatos viselkedés és az önkéntes tevékenység között fennálló kapcsolat bemutatása. A magyarországi önkéntesek bemutatása mellett vizsgáltuk, hogy a környezettudatosságot támogató értékek, személyes normák és motivációk milyen kapcsolatban állnak az önkéntes tevékenységgel. Kutatásunk fókuszában az áll, hogy van-e közös pszichográfiai, motivációs háttere a környezettudatosság iránti elköteleződésnek és az önkéntes munkavégzésnek.

A kutatás adatfelvétele 2012 áprilisában készült, online megkérdezés keretében. A 954 fős minta a hazai rendszeres internetezők esetében nem, kor, iskolai végzettség és lakhely szempontjából reprezentatív. A minta részletes bemutatását az *1. táblázat* tartalmazza.

1. táblázat A minta demográfiai jellemzői

		Teljes minta		Önkéntes minta	
		Minta elemszám	Százalék	Minta elemszám	Százalék
Nem	Férfi	477	50,0%	248	54,6%
	Nő	477	50,0%	206	45,4%
	Összesen	954	100,0%	454	100,0%
Kor	15-29	362	38,0%	147	32,5%
	30-39	256	26,8%	113	24,8%
	40-49	160	16,8%	76	16,8%
	50-69	176	18,4%	117	25,9%
	Összesen	954	100,0%	454	100,0%
Végzettség	Általános iskola	381	39,9%	189	41,7%
	Középiskola	373	39,1%	168	37,0%
	Főiskola vagy egyetem	200	21,0%	97	21,3%
	Összesen	954	100,0%	454	100,0%
Lakhely	Budapest	203	21,3%	93	20,5%
	Egyéb város	525	55,0%	241	53,1%
	Falu vagy község	226	23,7%	120	26,4%
	Összesen	954	100,0%	454	100,0%
Havi jövedelem	80.000 Ft alatt	113	11,8%	46	10,2%
	80.000-100.000 Ft	107	11,2%	55	12,1%
	100.001-150.000 Ft	170	17,8%	87	19,2%
	150.001-200.000 Ft	156	16,3%	82	18,1%
	200.001-250.000 Ft	88	9,2%	42	9,3%
	250.001-300.000 Ft	52	5,4%	24	5,4%
	300.001-350.000 Ft	19	2,0%	10	2,1%
	350.001-400.000 Ft	22	2,3%	7	1,6%
	400.001-450.000 Ft	6	0,6%	3	0,7%
	450.001-500.000 Ft	2	0,2%	0	0,0%
	500.000 Ft fölött	6	0,7%	1	0,3%
	NT/ NV	213	22,3%	95	20,9%
Összesen	954	100,0%	454	100,0%	

Forrás: saját kutatás

3.2. Önkéntesek bemutatása

Az Európai Unió átlagához képest a magyar lakosságban alacsonyabb a rendszeresen önkénteskedő lakosok aránya. A válaszadók 47,6 százaléka végzett már legalább egyszer önkéntes munkát. A nemi megoszlás alapján az önkéntes munka a férfiakra (51,9%) jellemzőbb, mint a nőkre (43,2%). Ez összhangban van a 2004-es adatokkal (Czike–Kuti 2005), amelyben kimutatták, hogy a férfiak több önkéntes tevékenységet végeznek, mint a nők, illetve a nők az adományozás területén aktívabbak. Emellett megállapítható, hogy a kor emelkedésével csökken azoknak az aránya, akik sosem végeztek önkéntes munkát. Az 50 év felettiek között 66,9 százaléka végzett már valamilyen önkéntes tevékenységet.

Az önkéntes munkát általában ritkábban, mint évente (54,5%) végzik. A lakosság kicsit kevesebb, mint harmada (24,6%) évente, 10,5 százaléka negyedévente önkénteskedik. Havi, vagy annál nagyobb gyakorisággal csak a lakosság 10%-a végez önkéntes munkát (havi=4,5%; heti=3,4%; heti többször=2,5%). Ez az eredmény kissé elmarad a 2004-es adatokhoz képest (Czike–Kuti, 2005), ahol az önkéntes tevékenységet végzők majdnem fele alkalmanként, de évente többször végzett önkéntes tevékenységet. A rendszeresen önkéntes tevékenységet végzők leginkább havonta segédkeztek (20%). Adott mintában az eltérés csupán a nemek között figyelhető meg a demográfiai változók közül, a nők jellemzően nem csak kevésbé, de ritkábban is önkénteskednek (Ritkábban, mint évente: Nő=58%; Férfi=51,6%). A férfiak 7,4 százaléka hetente, vagy hetente akár többször is önkénteskedik, míg a nőknek csupán 4,1 százaléka jellemző ez a gyakoriság.

Jellemzően belföld (95,6%) az önkéntesség helyszíne, de a külföldön végzett önkéntes tevékenységi önkénteskedés is megjelent az önkéntesek 1,9 százalékánál, valamint 2,6 százaléka a válaszadóknak külföldön és Magyarországon is végzett már önkéntes munkát.

2. táblázat Leggyakrabban végzett önkéntes tevékenységek kategóriái

Végzett tevékenységek	Említések száma	Százalék
Környezetvédelem: Hulladékgyűjtés, takarítás, növényültetés	157	53,4%
Rászorulóknak segítése	32	10,8%
Lakóhelyi segítségnyújtás	22	7,7%
Állatvédelem	17	5,9%
Rendezvényszervezés	13	4,4%
Egyházi szervezetek segítségnyújtás	12	4,1%
Oktatás, Iskolai programok támogatása	10	3,5%
Közbiztonság	8	2,8%
Adománygyűjtés, osztás	7	2,3%
Adminisztráció	7	2,2%
Véradás	4	1,4%
Egészségügyi területen segítségnyújtás	2	,8%
Politikai szervezetek támogatása	1	,2%
Elnökség, bizottsági részvétel	1	,4%
Összesen	293	100%

Forrás: saját kutatás

Konkrét tevékenységet, amelyet önkéntes munkaként végzett, 306 válaszadó tudott megemlíteni, azaz az önkéntesek 67,5 százaléka. 74 százalékuk egy tevékenységet sorolt fel, 18,2 százalék kettő tevékenységet, míg 7,8 százalék hármát, vagy annál is többet. Megfigyelhető tendencia, hogy a végzettség szintjének az emelkedésével az említett önkéntes tevékenységek száma is emelkedett. A spontán első említések között a leggyakrabban a

környezetvédelemhez kapcsolódó tevékenységeket említették (53,4%), ezt követte a rászoruló, jellemzően gyermekek és idősök segítése, illetve katasztrófa, árvízvédelmi tevékenységek végzése, mint tipikus önkéntes munka (10,8%). A megjelenő önkéntes tevékenységeket az 1. táblázat foglalja össze.

Eltérés figyelhető meg a korcsoportok között az egyes tevékenységek hangsúlyosságában. A 15-29 évesek között a rendezvényszervezés (7,0%) és az oktatási intézmények támogatása (5,8%) hangsúlyosabb. A 30-39 évesek között az egyházak támogatása (8,3%), illetve az oktatási intézmények támogatása (6,2%) fontosabb az átlagnál. A 40-49 évesek nagy arányban végeznek önkéntes munkát a közbiztonság (7,4%) területén. A lakóhelyi segítségnyújtás az 50 év felettiiek esetében a legfontosabb (14,1%). Ezek a tevékenységek láthatóan jól kötődnek a válaszadók korhoz kötődő életszakaszainak főbb jellemzőihez.

A lakóhely típusa szerint is érdemes különbséget tenni a tevékenységek között. A falusi lakosság számára a lakóhelyi segítségnyújtás (11,4%) átlagon felül fontos, illetve a közbiztonság (8,3%) területe. A városi válaszadók között az állatvédelem (8,2%) és az egyházi szervezetek támogatása (5,1%) jelent meg kiemelkedően. A budapesti lakosság számára a rászoruló segítése jelent kiemelt területet (17,6%) illetve az egyesületek adminisztratív támogatása (6,3%).

3.3. Önkéntesség háttérében megjelenő értékek

Az önkéntes tevékenységet végzők és nem végzők csoportját külön választva a pszichográfiai tényezők alapján is összevetettük a csoportokat. Megállapítható, hogy eltérő mértékben, de jellemzően a környezettudatosságot elősegítő értékek, normák intenzívebben megjelennek az önkéntesek személyiségében.

A lakosság értékrendjének mérésére gyakran és megbízhatóan alkalmazható skála a Kahle – féle értéklista (List of Values, LOV), amely olyan értékeket vizsgál, amelyek én-irányultságúak, ezáltal a kiemelt élethelyzetekben relevánsabbnak bizonyulnak, mint a társadalmi irányultságú értékek (Kahle et al. 1986). A skála 8 értéket vizsgál, amelyet jelen kutatásunkban a természet védelme értékkel kiegészítve vizsgáltunk.

3. táblázat Értékek rangsora

	Teljes minta (N=954)		Önkéntesek (N=454)		Önkéntes munkát nem végzők (N=500)	
	Fontosság	Átlag	Fontosság	Átlag	Fontosság	Átlag
Biztonság	1	8,21	1	8,34*	1	8,09*
Önbecsülés	2	7,82	2	7,92	2	7,73
Jó kapcsolat másokkal	3	7,76	3	7,87*	3	7,66*
Természet védelme	4	7,53	4	7,78*	4	7,30*
Valahová tartozás	5	7,46	5	7,66*	5	7,28*
Önmegvalósítás	6	7,33	6	7,42	6	7,25
Elismertség	7	6,72	8	6,81	9	6,64
Az alkotás érzése	8	6,70	7	6,98*	8	6,45*
Szórakozás és az élet élvezete	9	6,68	9	6,63	7	6,72

Forrás: saját kutatás

Magyarázat: *szignifikáns a különbség p=0,05 esetében

A legfontosabb értéként minden esetben a *biztonság* (M=8,21), az *önbecsülés* (M=7,82), valamint a *másokkal való jó kapcsolat* (M=7,76) emelkedett ki. A legkevésbé fontos értékek az *elismertség*, *Az alkotás érzése* és a *szórakozás és az élet élvezete* voltak (az átlagok részletes bemutatását a 3. táblázat tartalmazza).

Az önkéntesek kiemelt vizsgálatával megfigyelhető, hogy az értékek sorrendjében kis különbség látható az önkéntesség mentén. Az önkéntesek számára minden érték fontosabb volt, mint a nem önkéntesek számára, kivéve a szórakozás és az élet élvezete értéket, azonban ez a különbség nem szignifikáns. Szignifikáns eltérés figyelhető meg a biztonság érték esetében ($M_v=8,34$, $SD=1,177$; $M_{nv}=8,09$, $SD=1,528$; $t(950)=2,830$, $p=0,005$), a másokkal való jó kapcsolat érték esetében ($M_v=7,87$, $SD=1,347$; $M_{nv}=7,66$, $SD=1,658$; $t(952)=2,108$, $p=0,035$), a természet védelme érték esetében ($M_v=7,78$, $SD=1,500$; $M_{nv}=7,30$, $SD=1,743$; $t(951)=4,510$, $p=0,000$), és a valahová tartozás értéke ($M_v=7,66$, $SD=1,600$; $M_{nv}=7,28$, $SD=1,966$; $t(951)=3,199$, $p=0,001$). Fontos kiemelni, hogy az alkotás érzése érték esetében a különbség a rangsorban is megjelenik, az Önkéntesek között magasabb helyen áll ($M_v=6,98$, $SD=1,959$; $M_{nv}=6,45$, $SD=2,019$; $t(943)=4,090$, $p=0,000$).

3.4. Önkéntesség hátterében megjelenő személyes normák

Az egyének környezeti felelősséghez kötődő attitűdjeinek a vizsgálatára Stern Személyes Norma Skáláját használtunk a kutatásban (GHK 2010, Stern 1999, Stern et al. 1999).

4. táblázat Személyes norma a környezeti felelősségben

	Teljes minta		Önkéntesek		Önkéntes munkát nem végzők	
	N	Átlag	N	Átlag	N	Átlag
A vegyiparnak meg kell tisztítania a környezetet a kikerült mérgező hulladékoktól.	952	4.64	454	4,68	499	4,60
A klímaváltozás megelőzése érdekében az üzleti és az ipari szférának egyaránt csökkentenie kellene a károsanyag kibocsátást.	954	4.56	454	4,61	500	4,52
A kormánynak határozottabb lépéseket kell tennie a környezetben található mérgező anyagok eltávolítására.	953	4.50	452	4,56*	500	4,44*
A kormánynak határozott lépéseket kell tennie a károsanyag kibocsátás csökkentése, és a globális éghajlatváltozás elkerülése érdekében.	949	4.45	452	4,53*	496	4,38*
A kormánynak nemzetközi szinten kell nyomást gyakorolnia az élővilág sokszínűségének csökkenése (fajok kihalása, élőhelyek és a vadvilág pusztulása) ellen.	953	4.19	454	4,28*	499	4,11*
A hozzám hasonló embereknek minden lehetőséget meg kell tenniük, hogy világszerte megakadályozzák az élővilág sokszínűségének csökkenését.	953	4.11	454	4,25*	499	3,98*
Azok a vállalatok, amelyek távoli országokból termékeket importálnak, felelősek a távoli országokban jelenlévő élővilág csökkenésének a megakadályozásáért.	950	4.04	451	4,16*	499	3,93*
Személyes kötelességemnek érzem, hogy a klímaváltozás megakadályozásáért minden lehetőt megtegyek.	947	3.81	448	3,99*	498	3,65*
Személyes kötelességemnek érzem, hogy lépéseket tegyek a levegőben, vízben és a talajban lévő káros anyagok ártalmatlanítása érdekében.	948	3.61	452	3,79*	496	3,45*

Forrás: saját kutatás

Magyarázat: *szignifikáns a különbség $p=0,05$ esetében

A válaszadók a fenntarthatóság területén a legnagyobb arányban a kormány és a vállalatok felelősségével értettek egyet. Abban az esetben, amikor a probléma az egyéntől akár térben, vagy időben távolabb van (pl. egy nemzetközi beavatkozás esetében), a kormányhoz és a vállalatokhoz kötött felelősség csökken. A környezeti problémáktól való eltávolodás hatása az egyéni felelősség értelmezése esetében is megtalálható, amikor mások morális felelősségéről kell nyilatkozni a válaszadók jobban egyetértenek, mint ha a saját kötelességeikre kérdeznék. A 4. táblázat tartalmazza a skála átlagait a teljes mintára és az önkéntesekre lebontva is.

Az önkéntes és a nem önkéntes csoportok összevetése során az eredményeink azt mutatják, hogy az önkéntes munkát végzők csoportja erősebb környezeti felelősséggel rendelkezik, a kormánnyal, a vállalattal és önmagával szemben is. Majdnem minden állítás esetében szignifikáns különbség figyelhető meg a két csoport között. Az állítások közötti sorrend azonban nem változik az önkéntesség dimenziójában.

3.5. Önkéntesség és a környezettudatos viselkedés motivációi

Schultz Környezeti Motiváció skálája (Schultz 2000) a környezettudatos cselekvések mögött meghúzódó motivációkat vizsgálja. A skála a motivációt az alapján határozza meg, hogy az egyén a környezeti problémák kapcsán kiért, illetve miért aggódik leginkább. Ez alapján 3 csoportba sorolja a lehetséges aggodalmat, mint motivációs bázist, egoisztikus, ha az aggodalom önmagunkra, a saját jövőnkre illetve az életstílusunkra vonatkozik; altruista, ha az aggodalom a társadalom vagy a gyerekek iránt alakul ki és bioszférikus, ha a körülöttünk lévő növények és állatok miatt fejezünk ki nagyobb aggodalmat.

5. táblázat Környezeti motiváció és az önkéntesség összefüggései

Aggódok... / ...	Teljes minta		Önkéntesek		Önkéntes munkát nem végzők	
	Sorrend	Átlag	Sorrend	Átlag	Sorrend	Átlag
a gyerekek miatt (altruista)	1	5,88	1	6,03*	1	5,74*
az egészségem miatt (egoista)	2	5,70	3	5,80*	2	5,61*
a következő generáció miatt (altruista)	3	5,69	2	5,88*	5	5,51*
az állatok miatt (bioszférikus)	4	5,62	4	5,69	3	5,55
magam miatt (egoista)	5	5,54	9	5,55	4	5,53
a környezetemben élő emberek miatt (altruista)	6	5,53	5	5,66*	7	5,42*
a jövőm miatt (egoista)	7	5,49	8	5,55	6	5,43
az emberek miatt (altruista)	8	5,47	6	5,61*	8	5,35*
a növényekért (bioszférikus)	9	5,45	7	5,57*	9	5,35*
a madarak miatt (bioszférikus)	10	5,39	10	5,46	10	5,33
a tengeri élővilág miatt (bioszférikus)	11	5,32	11	5,44*	11	5,21*
az életmódom miatt (egoista)	12	5,25	12	5,35	12	5,16

Forrás: saját kutatás

Magyarázat: *szignifikáns a különbség p=0,05 esetében

A 5. táblázatban összefoglalt eredményekből látható, hogy az önkéntesség iránt elkötelezett válaszadók szignifikánsan magasabb altruista aggodalmat mutatnak. Az önkéntesek fő motivációja a gyerekek és az elkövetkező generáció miatti aggodalom. A másik oldalon az is látható a rangsorokból, hogy azok a válaszadók, akik még nem végeztek önkéntes munkát, jobban aggódnak önmaguk és a saját jövőjük miatt, azaz erősebb náluk az egoista motiváció. Ez a megállapítás összhangban van a szakirodalommal, amely azt hangsúlyozza, hogy mind az önkéntesség iránti elköteleződésnek, mind a környezettudatos fogyasztás iránti elköteleződésnek az altruizmus az egyik alapja.

4. Következtetések

Jelen tanulmány arra kereste a választ, hogy a 2011-es Európai Unió Önkéntesség évének támogató tevékenységei után bemutassa az önkéntes munkavállalás társadalmunkban betöltött jelentőségét és főbb jellemzőit. A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy az önkéntesség iránti elköteleződést célul tűző programoknak látható hatásai vannak.

Az eltérő kutatási módszerek miatt az összevetések csak körültekintéssel tehetők meg, azonban mindenképp pozitív tendencia, hogy a 2005-ös 40%-os részvételi adatokhoz képest (Czike–Kuti 2005), 2012-ben a válaszadók 48% végzett valaha önkéntes munkát. Az eredmények értelmezéséhez azonban azt is látnunk kell, hogy az önkéntes munkát gyakran (legalább havonta) végzők aránya a jelen kutatásban jóval alacsonyabb (10%, míg a 2005-ös kutatásban több mint 40%)¹. Az önkéntes aktivitások számának a növekedése a környezetvédelem területén jelentősen nőtt a kormányzat és a civil szervezetek által megrendezett részvételt aktivizáló események kapcsán. Ez a következtetés a korábbi eredményeinkkel is összhangban van, amikor is a környezetbarát tevékenységek kapcsán a szelektív hulladékgyűjtésben való lakossági aktivitás növekedését figyelhettük meg a többi tevékenységgel szemben (Hofmeister-Tóth et al. 2011).

Jelen kutatás eredményei arra is rávilágítanak, hogy az önkéntesség, valamint a társadalmi és környezeti problémák iránti egyéni érzékenység között fontos kapcsolat áll fenn. Azoknál a válaszadóknál, akik már végeztek önkéntes munkát általánosan magasabb érzékenység figyelhető meg. A személyes értékeknek nagyobb fontosságot tulajdonítottak az önkéntesek. A személyes normák vizsgálata során megfigyelhető, hogy a szakirodalom ajánlásának megfelelően az altruista értékek szignifikánsan fontosabbak az önkéntesek csoportjának, valamint a környezetbarát tevékenységeket is gyakrabban végzik. Ezek az eredmények támogatják azt az állítást is, miszerint az önkéntesség erősíti az egyéni felelősségérzést. Ahogy Wilson is összefoglalja (2000), az önkéntességnek nem csak a fogadó fél számára vannak előnyei, hanem az önkéntes és a társadalom egésze számára is (Wilson 2000). Az önkéntesség erősíti a politikai szocializációt és az általános civil, lakossági részvételt a társadalmi kérdésekben.

A jövőben az önkéntesség mélyebb megértése érdekében az értékekkel és a társadalmi normákkal való kapcsolatának további kutatása szükséges. Jelen elemzés korlátja, hogy az adatfelvétel nem az önkéntességet helyezte elsődlegesen a középpontjába. Ennek eredményeként az igazán rendszeres és elkötelezett önkéntesek nagyon alacsony elemszámmal jelennek meg a kutatásban. Az önkéntes célcsoport további vizsgálata támogathatná az eredmények mélyítését, értelmezését.

Irodalomjegyzék

- Batson, C. D. – Powell, A. A. (2003): Altruism and Prosocial Behavior. *Handbook of Psychology*, John Wiley & Sons, Inc.
- Czike, K. – Bartal, A. M. (2004): *Nonprofit szervezetek és önkéntesek-új szervezeti típusok és az önkéntes tevékenységet végzők motivációi*. Országok Foglalkoztatási Közalapítvány.
- Czike, K. – Kuti, É. (2005): *Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek (Public donations and volunteer activities)*. Nonprofit Kutatócsoport Egyesülete.
- de Groot, J. I. M. – Steg, L. (2008): Value Orientations to Explain Beliefs Related to Environmental Significant Behavior: How to Measure Egoistic, Altruistic, and Biospheric Value Orientations. *Environment and Behavior*, 40, 3, pp. 330–354.
- Eurobarometer (2007): *European Social Reality*.

¹ az eredmények jelentős különbségét indokolhatja a két kutatás eltérő fókuszja és célcsoportja

- Fényes H. – Kiss G. (2011): 2011 - az Önkéntesség Európai Éve. Az önkéntesség társadalmi jelensége és jelentősége. *Debreceni Szemle*, 19, 4, 360–368. o.
- GHK (2010): *Volunteering in the European Union*. London.
- Hetesi E. – Veres Z. (Eds.) (2013): *Nonbusiness marketing*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hofmeister-Tóth, Á. – Kelemen, K. – Piskóti, M. (2011): Environmentally Conscious Consumption Patterns in Hungarian Households. *Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 33, 1, pp. 51–68.
- Joireman, J. – Kamdar, D. – Daniels, D. – Duell, B. (2006): Good citizens to the end? It depends: empathy and concern with future consequences moderate the impact of a short-term time horizon on organizational citizenship behaviors. *Journal of Applied Psychology*, 91, 6, pp. 1307–1320.
- Joireman, J. A. – Lasane, T. P. – Bennett, J. – Richards, D. – Solaimani, S. (2001): Integrating social value orientation and the consideration of future consequences within the extended norm activation model of proenvironmental behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 40, 1, pp. 133–155.
- Kahle, L. R. – Beatty, S. E. – Homer, P. (1986): Alternative Measurement Approaches to Consumer Values: The List of Values (LOV) and Values and Life Style (VALS). *Journal of Consumer Research*, 13, pp. 405–409.
- Komorita, S. S. – Parks, C. D. (1994): *Social dilemmas*. Westview Press.
- KSH (2012): *A nonprofit szektor szerepe a régiókban*. Budapest.
- Schultz, P. W. (2000): Empathizing With Nature: The Effects of Perspective Taking on Concern for Environmental Issues. *Journal of Social Issues*, 56, 3, pp. 391–406.
- Stern, P. C. (1999): Information, Incentives, and Proenvironmental Consumer Behavior. *Journal of Consumer Policy*, 22, pp. 461–478.
- Stern, P. C. – Dietz, T. (1994): The Value Basis of Environmental Concern. *Journal of Social Issues*, 50, 3, pp. 65–84.
- Stern, P. C. – Dietz, T. – Abel, T. – Guagnano, G. A. – Kalof, L. (1999): A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. *Research in Human Ecology*, 6, 2, pp. 81–97.
- Stern, P. C. – Dietz, T. – Guagnano, G. A. (1998): A Brief Inventory of Values. *Educational and Psychological Measurement*, 58, 6, pp. 984–1001.
- Stern, P. C. – Dietz, T. – Kalof, L. (1993): Value Orientations, Gender, and Environmental Concern. *Environment and Behavior*, 25, 5, pp. 322–348.
- UNESCO. (2000): The role of volunteerism in the promotion of social development.
- Wilson, J. (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 2015–2240.